

Ju2016/07656/L5

Remissyttrande över - Ett starkt straffrättsligt skydd mot människohandel och annat utnyttjande av utsatta personer SOU 2016:70

Inledning

Plattformen Civila Sverige mot Människohandel (Plattformen) ställer sig mycket positiva till den svenska regeringens uttalade prioritering av arbetet mot människohandel och hållningen att det är oacceptabelt att människor profiterar på andras utsatthet, liksom därigenom även kränker deras människovärde. Den människosyn som ligger bakom utnyttjande och exploatering av sårbara och skyddslösa individer strider mot de mänskliga rättigheternas grundläggande tes om alla människors lika värde och rätt till värdighet. Plattformen välkomnar initiativet att närmre ha undersökt behovet av straffrättsliga åtgärder mot människohandel och exploatering av utsatta personer för bland annat tiggeri. Plattformen vill betona vikten, precis som framhålls i utredningen, av att se brottsofferstödjande insatser som även främjande för möjligheter att leda utredning till åtal och fällande dom. Väl underbyggda vittnesmål från informerade och trygga målsägande är oftast den enskilt mest avgörande faktorn för rättsprocessens framgång.

Plattformen vill även tacka för möjligheten att genomgående ha fått vara en dialogförande aktör till utredningen och välkomnar fortsatt samarbete för att ge uttryck för den verklighet hos många av de utsatta som våra organisationer möter i praktiken.

Bakgrund i plattformens erfarenheter och iakttagelser

Plattformens olika aktörer möter i sin dagliga verksamhet människor potentiellt utsatta för människohandel och människohandelsliknande brott, liksom människor som lever i omedelbar riskzon för detta. Våra erfarenheter från kontakter med utsatta påvisar många hinder för att inleda en rättsprocess genom att göra en polisanmälan. Det kan handla om att de som är utsatta;

- *Inte identifierar sig som brottsoffer samt saknar kunskap om sina rättigheter;*
- *Känner rädsla för repressalier eller för att en anhörig i hemlandet ska utsättas för repressalier;*
- *Står i beroenderelation till förövaren och känner skam och oro inför att denne ska lagföras;*
- *Står under kontroll av förövaren t ex av andlig art genom att ha genomgått voodoo-riter;*
- *Är rädd att medföljande barn ska separeras ifrån dem om de söker hjälp;*
- *Upplever en oro för att ge sig till känna för myndigheter om de vistas illegalt i landet;*
- *Känner rädsla för att de handlingar de tvingats begå, t ex att exploateras för sexuella ändamål, ska komma familj och andra tillkänna och därmed leda till stigmatisering;*
- *Upplever en oro för att lagföras för kriminella handlingar som de tvingats att begå;*
- *Inte ser annat val än att fortsätta att leva under exploatering för att på så sätt ha möjlighet att skicka hem medel/pengar till familj och anhöriga i hemlandet;*
- *Inte ser några fördelar som kan förbättra livssituationen med att delta i en rättsprocess.*

Det krävs tid och tålamod för att bygga upp den utsattas tillit och förtroende, vilket är förutsättningar för att i förlängningen informera om de rättigheter som finns att tillgå om en polisanmälan görs. Identifiering är steg ett i en rättsprocess, men för att den ska leda till polisanmälan och brottsoffrets medverkan behövs, erfar Plattformen, att stöd och förutsättningar till detta kan erbjudas.

Hälften av de personer civilsamhället möter har haft just civilsamhällets aktörer som första kontakt. Av dessa är det endast en bråkdel som vi lyckats motivera att genomföra en polisanmälan. Vi ser dock att det stödprogram vi byggt upp, som ger möjlighet till en reflektionsperiod om 30 dagar efter informell identifikation och före polisanmälan, har inneburit att fler brottsoffer har gått vidare med en anmälan och lämnat ett mer ingående underlag samt medverkat mer aktivt i processen. Vi ser därför att denna informella reflektionstid har fått stor betydelse för brottsoffrets tillgång till sina rättigheter som skydd och stöd, liksom i förlängningen även till deras medverkan i rättsprocessen. Programmet har sänkt tröskeln helt enkelt. (Regelverket i Sverige beviljar idag annars endast en betänketid på 30 dagar, efter en formell identifiering som brottsoffer, initierad av en polisanmälan. Det är endast den som leder förundersökningen som kan ansöka hos Migrationsverket om denna betänketid. Således kan en formell identifiering endast ske om en polisanmälan görs och genom att polisen inleder förundersökning.).

Vi ser också att en tredjedel av de kvinnor vi ger stöd och hjälp som utsatts för människohandel för sexuella ändamål även har varit utsatta för andra former av exploatering, såsom tvångsarbete i hushåll och restauranger, massagesalonger etc. eller att de tvingats tigga eller begå kriminella handlingar som t ex snatteri, narkotikasmuggling eller stöld. Vid en eventuell

polisanmälan finns i dagsläget större möjlighet att lagföra exploatering för sexuella ändamål än för andra former. De polisanmälda ärendena har vidare, om det väckts åtal, oftast blivit ärenden om koppleri snarare än människohandel för sexuella ändamål. För att gå andra vägen, polisanmäla för människohandel för tvångsarbete, eller ha tvingats tigga eller begå kriminella handlingar saknas med dagens gällande lagstiftning möjlighet att väcka åtal för andra rubriceringar än just människohandel, som ju som bekant är ett svårbevisat brott. För de som enbart utsatts för andra former av människohandel har det hittills varit den brottsrubricering som gällt. Andelen åtal och domar är just därför obefintlig.

Det finns också ett mörkertal, då det är svårmotiverat att identifiera offer för människohandel av andra former. Detta just för att sällan kan erbjuda vare sig riktat stöd till målgruppen män eller information avpassad till denna exploateringsform och inte heller se möjligheter för att en polisanmälan kan leda till åtal. Det saknas sammantaget idag stöd i lagstiftningen för att motivera offer för människohandel att göra en polisanmälan och därmed inleda en rättsprocess, där huvudbrottet är exploatering för andra former än sexuella. Det är därför av vikt ur ett brottsofferperspektiv att den som utsatts för exploatering och utnyttjande av olika former kan få status som brottsoffer och det skydd och tillgång till de rättigheter en sådan status ger, oaktat om bevisningen är tillräcklig för att döma till brottet människohandel för andra former. Identifiering av brottsoffer måste leda till en möjlighet att erbjuda hjälp och skydd och helst även tillgång till rättsprocess. Sådan hjälp kan samhället, enligt det svenska regelverket, som tidigare påpekats endast sanktioneras om brottsoffret polisanmäler. Således: en polisanmälan måste kunna leda till skydd och tillgång till en rättsprocess som i sin tur måste kunna drivas även om brottsrubriceringen inte är människohandel utan som i fallen om exploatering för sexuella ändamål idag där koppleri oftast blir rubriken, för en rubricering av annan mindre svårbevisad art.

Sammanfattning

I stort välkomnar vi regeringens översyn av nuvarande människohandelslagiftning. Vi ställer oss också positiva till flertalet av Människohandelsutredningens (utredningens) framställda förslag. Nedan redogörs det kortfattat för vilka delar vi avser att ge uppföljande förslag och rekommendationer:

- Vi ställer oss odelat positiva till att det inte ska krävas ett särskilt maktförhållande mellan förövare och brottsoffer och välkomnar således utredningens förslag om ett förtydligande av rekvisiten för när ett "otillbörligt medel" använts.
- Vi ställer oss positiva till utredningens förslag om att utöka straffansvaret till att även omfatta insikts- och likgiltighetsuppsåt.

- Vi välkomnar i och för sig utredningens förslag om införandet av ett oaktsamhetsansvar i förhållande till barnets ålder. Dock anser vi att ett strikt ansvar bör införas. Vidare bör människohandel med barn separeras till ett särskilt brott – *människohandel med barn*. Vi vill vidare uppmärksamma att barn till offer för människohandel är att betrakta som brottsoffer om de bevittnat eller påverkats av brottet.
Vi efterlyser att barn till offer för människohandel likställs med barn till offer för våld i nära relation och får en stärkt rättslig ställning. Vi hänvisar här till Europarådets konvention om art 1 b till stöd och skydd för *alla offer samt vittnen* till människohandel. Vi vill vidare väcka frågan om svårigheterna med åldersbedömning av medicinsk art när det gäller barn som utsatts för trauman och krigserfarenheter och det saknas jämförbar population.
- Vi välkomnar en kriminalisering av samtliga de utnyttjandeformer som omfattas av bestämmelsen människohandel.
- Vi välkomnar i stort införandet av två nya brott i brottsbalken (1) av annans nödläge¹ samt (2) otillbörligt ekonomiskt utnyttjande av annan² som träffar exploatering som idag inte aktualiseras i lagföring gällande människohandel.
- Vi ser positivt på utredningens förslag på åtgärder att förbättra de brottsbekämpande myndigheternas arbete mot människohandel; kvalitetssäkring och tillräckliga resurser i metodutveckling och att särskilda grupper hos polis- respektive Åklagarmyndigheten som ska hantera ärenden om människohandel och annan relaterad brottslighet. För att kvaliteten ska bestå och resurstilldelningen ska vara långsiktig krävs dock enligt vår mening att regeringen upprättar en Nationell Handlingsplan för att bekämpa människohandel i alla former. En sådan handlingsplan innebär också att resultat följs upp, vilket i sig höjer kvaliteten. Därtill vill vi påtala vikten av kunskapshöjning hos domarkåren och vikten av att utse särskilda domare med specialkompetens på människohandelsområdet, och på sikt även inrätta specialdomstolar för denna brottstyp.
- Vi ställer oss vidare mycket positiva till den vikt som tillmätts löpande arbete med identifiering av potentiella offer, och vill framhålla att ett samarbete mellan olika aktörer

¹ **Utnyttjande av annans nödläge**, träffar exploatering där en handelsåtgärd inte vidtas, men där någon med användande av ett otillbörligt medel utnyttjar en person för sexuella ändamål, avlägsnande av organ, krigstjänst, tvångsarbete eller annan verksamhet i ett nödläge för den utsatte. Detta kan aktualiseras bland annat i samband med tiggeri och arbetskraftsexploatering. Straffet ska vara fängelse i upp till åtta år.

² **Otillbörligt ekonomiskt utnyttjande av annan**, gäller otillbörligt utnyttjande av någons ekonomiskt svåra förhållanden, okunskap eller beroendeställning som förmår personen till handling eller underlåtenhet som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den utsatte. Detta kan aktualiseras till exempel vid betalning för något som egentligen är gratis, såsom ett utrymme på en offentlig plats. Straffet ska vara böter eller fängelse i upp till fyra år.

måste inkludera civilsamhället som ju ofta är första kontakt för just de ärenden som mest sällan blir polisanmälda. Här ser vi den Länsstyrelsens breda samarbete mellan olika aktörer kring Manualen mot människohandel som en framgångsrik modell att arbeta efter. Migrationsverkets modell för utbildning ut i leden kan ses som ett föredöme på myndighetsnivå. Vi ser en stor grupp potentiella och oidentifierade offer bland de mest skyddslösa, som ensamkommande barn, asylsökande, papperslösa, EU-migranter, gruppen children-on-the-move men också bland t ex interner i fängelser eller på institutioner. Svenska flickor med otrygg uppväxt är en växande grupp hjälpsökande enligt civilsamhällets erfarenheter, och ser att Internet här är den främsta arenan för rekrytering.

- Vi kan inte nog betona vikten av att offer för människohandel ges ökat stöd och skydd för att stödja deras medverkan i en rättsprocess och återetablering i samhället. Vi välkomnar utredningens särskilda framhållande av detta, men vill också utvidga omtanken till att ge stöd även till utsatta i annat land och ombesörja skydd för den utsattas familj, medföljande barn och barn i hemländerna. Vi erfar att kvinnor från tredje land har, om de har barn, en särskild svår situation och mer sällan medverkar i en rättsprocess än andra. För att de ska våga medverka i en rättsprocess krävs att situationen för deras barn, medföljande eller i hemlandet säkerställs. Även andra släktingar kan befinna sig under direkt hot eller kontroll, vilket bör beaktas om man förväntar sig att brottsoffret ska medverka i rättsprocessen.
- Allt fler kvinnor som tagit sig hela vägen till Sverige har flytt undan människohandel (och många har utsatts på vägen), även om inte alla utsatts i Sverige. Ofta har tvångsgifte eller hedersrelaterat våld lett till att kvinnan hamnat i människohandel, dvs de har flytt undan könsdiskriminering. Dessa kvinnor kan inte inleda en rättsprocess i Sverige då brotten inte begåtts här, men har likväl stort behov av stöd, skydd och möjlighet att få tillgång till sina rättigheter, vilket de har svårt att få; i hemland, pga. av t ex brisande jämställdhet; i första land inom EU, pga. av t ex bristande resurser och minskande möjligheter att bistå med detta under trycket av migrationsströmmarna. Vi ser behov av att se över möjligheterna att ge tillgång till stöd och skydd även om en rättsprocess inte kan inledas i Sverige till dessa kvinnor som inte sällan blivit multipelt utsatta.

Kommitténs överväganden och förslag

3.7.1 Bestämmelsen om människohandel

Vi välkomnar utredningens budskap att bestämmelsen om människohandel bör ändras för att tillämpas på ett mer ändamålsenligt sätt. Ändamålsenlighet torde ju vara själva syftet med all svensk lagstiftning och i detta fall en uppdaterad och modern lagstiftning som innebär ett reellt straffrätligt skydd och lagföring nämligen att fler fall av människohandel leder till åtal och fällande domar.

3.7.2 Otillbörligt medel

Utredningen översyn av praxis påvisar tydligt att lagändringen med borttagande av kontrollrekvisitet från 2010 inte följs då domstolarna fortfarande ställer krav på maktförhållande (att jämföra med kontroll). Domstolarnas krav på ett maktförhållande är problematisk och strider mot de internationella överenskommelser Sverige har att följa. Användandet av ett otillbörligt medel är i sig självt tillräckligt för att den därigenom möjliggjorda handelsåtgärden ska anses vara otillbörligt åstadkommen. Krav på ett maktförhållande (mellan gärningsmannen och brottsoffer) skall inte ställas vid tillämpningen. För att den ändring som föreslår ska få önskad effekt är det dock av stor vikt att det tydligt framgår i förarbetena att det är tillräckligt för straffansvar att gärningspersonen har använt ett otillbörligt medel för att åstadkomma handelsåtgärden – dvs. att det inte krävs något utöver ett otillbörligt medel för att brottet anses fullbordat.

3.7.4 Exploateringssyftet

Vi välkomnar utredningens förslag om att utöka det straffbara området till att även omfatta handlingar som begåtts med insikts- och likgiltighetsuppsåt till exploateringen (jfr avsiktsuppsåt som gäller i dag).

3.7.5 Offrets samtycke

Utredningens slutsats är att inte införa en uttrycklig bestämmelse om offrets samtycke, eftersom att deras förslag om ett förtydligande av "otillbörligt medel" även leder till ett förtydligande av att samtycke saknar betydelse för straffansvar. Likväl vill Plattformen lyfta fram att det inte finns negativa följder av att ändå förtydliga detta om offrets samtycke med en uttrycklig bestämmelse. Vi ser ju att tillämpningen inte har fungerat och att tydligheten inte verkar kunna bli nog just tydlig.

3.7.6 Människohandel med barn

Utredningens förslag om ett införande av ett oaktsamhetsansvar innebär visserligen att barnskyddsperspektivet stärks något. Vi befarar dock att samma problem som uppstått i

domstolarnas praktiska tillämpning av oaktsamhetsregeln i BrB 6:13 § kommer att uppstå även i detta fall. Vi anser att skyddsintresset för barnets rätt till skydd mot att exploateras i människohandel väger så pass tungt att det motiverar ett strikt ansvar. Under alla förhållanden anser vi att det nu föreslagna oaktsamhetsansvaret bör kompletteras och därigenom förstärkas med ett tillägg av en *kontrollplikt* avseende åldern.

Härutöver föreslår vi att människohandel med barn separeras från övrig människohandel genom införandet av ett särskilt brott – *människohandel med barn*. Det är vår uppfattning att ett sådant särskilt lagrum för människohandel med barn skulle tydliggöra barnets särskilda skyddsbehov. Enligt barnkonventionen, dess tilläggsprotokoll och Europarådets konvention om människohandel har Sverige långt mer omfattande skyldigheter gentemot barn än vuxna. Barn är särskilt sårbara och utsatta i människohandeln och problematiken måste angripas därefter.

Straffrättsligt skydd till indirekt utsatta barn

Det är viktigt att inse att människohandel inte endast bryter ner offret som individ, utan påverkar familj och andra närstående så väl som samhället offren kommer ifrån som förlorar arbetskraft och ekonomiska bidrag, vilket i sin tur kan bidra till större utsatthet för fler människor. Även då en förälder medverkar i ett straffrättsligt förfarande kan hotbilden mot närstående, i synnerhet barn, öka, då förövare ofta utnyttjar barnets utsatthet för att skrämja vittnet till tystnad. Plattformen Civila Sverige mot människohandel erfar till och med att barn mördats då föräldern vittnat i Sverige. Bland 100 kvinnor som Plattformen Civila Sverige mot människohandel kommit i kontakt med 2015–2016 hade 40 av kvinnorna barn, många flera barn och tillsammans handlar det om ett 80-tal barn i indirekt utsatthet. Av dessa 40 mammor är fem under 18 år. I en tredjedel av fallen (13 av 40) uppges det att barnen är hos släktingar i hemlandet. En fjärdedel (10 av 40) har barnen med sig under exploateringen, och ett antal kvinnor är också gravida, ofta som resultat av exploatering och övergrepp. I de flesta fall är det ovisst var barnen befinner sig (17 av 40).

Förutom de barn som utsätts för direkt människohandel finns det barn som påverkas på olika sätt av att en närstående utsätts. Barnen kan bevittna våld och leva i en högst riskfylld omgivning. Ofta lever dessa barn även under en reell hotbild att bli direkt utsatta. En utsatt kvinnas anknytning till sitt barn kan komma att påverkas av hennes egen utsatthet i människohandel, särskilt om barnet kommit till genom sexuell exploatering eller våldtäkt, vilket i sin tur kan komma att påverka barnet på lång sikt.

Som ovan nämnts saknas idag rätt för barn till offer för människohandel att få stöd och skydd i enlighet med Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella

övergrepp (Lanzarotekonventionen)³ som Sverige åtagit sig sedan 1 oktober 2013. Lanzarotekonventionen understryker i art 11.p1 samt art 14. P4 principerna om skyddsvärdet och rätt till stöd för ”personer som står brottsoffret nära”. Vidare befäster art 22 hur konventionsstaterna bör vidta åtgärder för att skydda de barn som bevittnat sexuella övergrepp och sexuella handlingar.

Att barnen till offer för människohandel får status som brottsoffer skulle innebära att de åtminstone får tillgång till *stöd* såsom traumabehandling och skyddat boende. Något de idag endast erbjuds genom civilsamhällets kompletterande insatser. Barn till brottsoffer för våld i nära relation äger idag en sådan status som brottsoffer, och därmed ett erkännande att de har behov av insatser för t ex traumabehandling. Plattformen önskar utvidga lagen om människohandel till att även tillerkänna barn till offer för människohandel som bevittnat eller påverkats menligt och negativt av brottet rätt till status som brottsoffer. Vi tror vidare att det på sikt är ett effektivt sätt att förhindra att dessa barn faller offer för människohandel.

Krav på vidare utredning om brottsofferstatus

I både Länsstyrelsens rapport Människohandel med barn från 2015 samt plattformens egen statistisk och erfarenheter finns det exempel på barn där vårdnadshavaren/föräldern misstänks vara utsatt för människohandel. Inom ramen för vårt arbete med utsatta och märkbart i vårt nationella stödprogram erkänner vi dessa barn som brottsoffer. Vi emotser en vidare utredning om de indirekt utsatta barnens status, rätt till skydd och rättigheter.

3.7.7 Behov av åtgärder för mer effektiva utredningar m.m.

Det framgår av utredningen att det finns få fällande domar av människohandel. Det är uppenbart att rättssystemet är i behov av åtgärder för att kunna lagföra de brott som begås. Kunskap och förmåga att kunna identifiera indikationer om människohandel med är extremt viktig då många av de människor som fallit offer för människohandel inte känner sig trygga nog att berätta om sin utsatthet. Samtliga aktörer som kommer i kontakt med offer (eller potentiella offer) för människohandel måste ha tillräckliga kunskaper i människohandel och dess särskilda problematik i.e. brottsoffrets lojalitet till gärningsmannen, brist för förtroende för polisen, ovilja att medverka vid rättsprocessen, rädsla för repressalier, rädsla för stigmatisering och ryktesspridning, okunskap om rättigheter m.fl. Liksom i sexualbrottsmål är det av stor vikt att målsägandebiträdet förordnas omedelbart så att denne kan medverka vid första polisförhöret. Liksom att, som tidigare nämnts, är det avgörande att offret tidigt får stöd och information för att deras vittnesmål ska vara underbyggda, sammanhängande och trovärdiga.

³ http://www.regeringen.se/49f44f/contentassets/fa380e3cdb384e8094155c0ca0fcfb0c/so-2013-16_web.pdf

Vi finner det mycket olyckligt att utredningen har utelämnat kunskapshöjning av särskilda grupper och metodutveckling hos domarkåren. Vad gäller människohandel med barn kan vi här ta upp Barnrättskommitténs oro för att kunskapen hos de personer som arbetar med och för barn är låg – kommittén pekar bl.a. på gode män.

Om nedlagda förundersökningar

Plattformen vill beklaga och starkt påvisa sin oro att förundersökningar och människohandel blivit nedlagda och i vissa fall aldrig ens påbörjade. Att förundersökningar läggs ned pga. brist på arbetsbelastning eller utredningsbalanser vid Polismyndigheten är under inga omständigheter acceptabelt, se 14§Förundersökningskungörelse (FUK). Vidare vill vi även påtala våra förvärvade erfarenheter att då målsägande i människohandelsmål av olika anledningar” *inte vill eller har förmåga att medverka fullt ut i rättsprocessen*” har att göra med (1) bristen på efterlevnad av reflektionsperiod och bemötande av rättigheterna därvid samt att (2) nedläggningar pga. bristande bevisning samt att gärningsmannen i vissa fall är okänd och eller vistas utomlands gör väsentliga skillnader men ingetdera är oöverkomligt att förbättra.

4. Utnyttjande av utsatta personer i andra fall än vid människohandel

Det straffrättsliga skyddet för personer utsatta för tiggeri, brottslig verksamhet och arbetskraftsexploatering och ekonomisk utnyttjande bör förstärkas.

Vårt uttalande i utredningen:

Plattformen för Civila Sverige mot människohandel anser att det behövs ett starkare straffrättsligt skydd åtminstone när det gäller exploatering för tvångsarbete eller annan verksamhet i en situation som innebär nödläge för den utsatte. Bakgrunden till deras bedömning är följande. I praktiken är det straffrättsliga skyddet för andra former av exploatering än sexuella begränsat till bestämmelsen om människohandel, som i sig är ett komplext och svåråtalat brott. Ett straffrättsligt skydd mot exploatering i dessa fall saknas därför i praktiken. Tvångsarbete förväxlas ofta med dåliga arbetsvillkor, som är en arbetsrättslig fråga (även om många arbetstagare även faller utanför det arbetsrättsliga skyddet p.g.a. att de är anställda och kontrakt- 13 Den nationella samordnarens uppdrag upphörde den 1 februari 2016. Utnyttjande av utsatta personer i andra fall än vid människohandel SOU 2016:70 212 rekryterade av företag i annat land). Vidare bör definitionen av tvångsarbete i bestämmelsen om människohandel ses över för att bättre stämma med ILO-konventionens definition. Det straffrättsliga skyddet är i praktiken även begränsat vid otillbörliga ekonomiska utnyttjanden av personer som befinner sig i en utsatt situation. I de fallen behövs dock främst andra insatser än straffrättsliga för att förhindra ekonomiskt utnyttjande av utsatta personer, exempelvis egenmakt (empowerment),

närvarande medmänniskor, utbildning inom domstolarna och en översyn av vissa arbetsrättsliga frågor. Exempelvis bör system och rutiner kring av beviljande av arbetstillstånd och uppföljning av dessa ses över. Den som beviljas arbetstillstånd i dag är beroende av sin arbetsgivare, eftersom tillståndet bara gäller just den tjänsten. Vid anmälan om exploatering finns det därför en risk att den anställde blir av med sitt arbetstillstånd, varför anställda från tredje land kanske inte vågar anmäla oegentligheter.⁴

Vi ställer oss därför bakom kriminalisering om införandet av två nya brott i brottsbalken (1) utnyttjande av annans nödläge⁵ samt (2) otillbörligt ekonomiskt utnyttjande av annan⁶ som träffar exploatering som idag inte aktualiseras i lagföring gällande människohandel.

4.8 Otillbörlig ekonomiska utnyttjanden av personer som befinner sig i en utsatt situation

Vad gäller kriminalisering av att otillbörligt ekonomiskt utnyttja en person vill vi betona vikten av att ta in att en person utöver ekonomiskt svåra förhållanden, okunskap eller beroendeställning kan befinna sig i en situation där kontroll utövas på andra sätt. Vi kan nämna voodoo-riter, hot om stigmatisering, att sprida rykten och vanhedra en person och dess familj eller förtäckta hot mot familjemedlemmar i hemlandet.

Vi vill också påtala att denna rubricering ska kunna tillämpas även på barn. Plattformen erfar tex att många ensamkommande barn som fått avslag eller riskerar att få det lever gömda och utan papper och är i riskzon för att exploateras på olika sätt. Deras nödläge är uppenbart och de kan för att få tak över huvudet bli utnyttjade i olika former och grader. De står idag i princip skyddslösa då människohandel är svårbevisat. Plattformen vill betona vikten av att ge även denna grupp ett skydd mot förövare som utnyttjade deras situation på ett otillbörligt sätt ekonomiskt. I sammanhanget kan vi framföra att den medicinska bedömning som nu beslutats göra av ensamkommande barn som söker asyl inte är vetenskapligt oomtvistad, vad Plattformen erfar. Det framförs av ledande forskare att det inte går att jämföra olika befolkningsgrupper utan att ta hänsyn till olika sociologiska och psykologiska skillnader. Tex påverkas barns tillväxt mm av om de upplevt trauman enligt färsk forskning publicerad i *Läkartidningen*. Professor

⁴Ju2016/07656/L5 s. 211–212

⁵**Utnyttjande av annans nödläge**, träffar exploatering där en handelsåtgärd inte vidtas, men där någon med användande av ett otillbörligt medel utnyttjar en person för sexuella ändamål, avlägsnande av organ, krigstjänst, tvångsarbete eller annan verksamhet i ett nödläge för den utsatte. Detta kan aktualiseras bland annat i samband med tiggeri och arbetskraftsexploatering. Straffet ska vara fängelse i upp till åtta år.

⁶**Otillbörligt ekonomiskt utnyttjande av annan**, gäller otillbörligt utnyttjande av någons ekonomiskt svåra förhållanden, okunskap eller beroendeställning som förmår personen till handling eller underlåtenhet som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den utsatte. Detta kan aktualiseras till exempel vid betalning för något som egentligen är gratis, såsom ett utrymme på en offentlig plats. Straffet ska vara böter eller fängelse i upp till fyra år.

Gregor Noll hävdar där att afghanska pojks utveckling inte är rakt av jämförbar med en svensk genomsnittlig population i samma åldersspann.⁷

Vi gör även ett särskilt medskick att införandet av de nya brotten inte på något sätt får urholka syftet, tillämpningen och/eller allvaret i människohandelsbrottet. Det skall tillmätas den vikt som det har och stärkas upp med (1) kunskap hos svenska rättsväsende i synnerhet inom domarkåren och (2) ökade resurser för möjlighet till spaning och lagföring samt 3) insatser för att identifiera och erbjuda stöd och skydd till brottsoffer för att de ska medverka i en rättsprocess.

Vad gäller gradindelningen ställer vi oss frågan hur ett utnyttjande av annans nödläge kan vara annat än grovt utnyttjande. Gradindelningen ser vi som försvårande för tillämpningen.

5. Straffskalorna för människohandel och koppleri

Enligt utredning är straffens syfte att återspegla hur allvarliga och klandervärda brotten är. Utredning påtalar också att *”människohandel är ett hänsynslöst och cyniskt utnyttjande av andra människor. Människohandel är vidare en allvarlig kränkning av den enskilda individens människovärde och rätt att få bestämma över sitt liv och sin kropp.”*

Med det sagt vill Plattformen utifrån sina erfarenheter i mötet med utsatta klargöra följande; **Det finns inga mindre allvarliga brott av människohandel, varje exploatering och syfte till exploatering är ett av de allvarligaste brotten och kränkningar som finns.**

Övriga kommentarer

1. *Efterlevnaden av de internationellt undertecknade konventionerna*

För att fullgöra utredningens syfte om ett starkt straffrättsligt skydd vill Plattformen framhålla vikten av Sveriges efterlevnad i enlighet med de undertecknade internationella instrumenten som ju tar sin utgångspunkt i ett människorättsbaserat synsätt att även skydda brottsoffrets rättighet. Vi anser att de internationella konventionerna ska utgöra ett minimiskydd och att Sverige borde vara ett föregångsland som ligger i framkant och därmed vilja gå längre än vad konventionerna föreskriver.

Enligt Plattformens statistik och förvärvade erfarenheter har dimensionen av ”få fällande domar” mycket med respekten för bristen på ett sammanhållet synsätt med bristfälligt skydd av

⁷ Se professor Gregor Noll i Läkartidningen 29–30/2014:
<http://www.lakartidningen.se/Opinion/Debatt/2014/07/Sluta-med-radiologiska-bedomningar-av-ensamkommande-barn/>.

brottsoffrens rättigheter att göra, detta med hänvisning till att rätten för reflektionsperiod m.m. är avhängigt en polisanmälan. Allt som oftast när den görs så läggs den ner i ett allt för tidigt skede. Hade reflektionsperiod stått på egna ben hade en polisanmälan i större utsträckning. Det är något vi i vår pilot av ett nationellt stödprogram erfar att den de facto reflektionsperiod vi prövat lett till, och som vi presenterat i vår bakgrundsbeskrivning. Alla former av människohandel och människohandelsliknande exploatering och utnyttjande är en kränkning av en individs människovärde och värdighet. Det är därför av vikt att skydda mot den attack på människovärde varje form av människohandel är. Den avhumanisering som varje brottstillfälle innebär, är en kränkning av människovärdet och samhället bör skydda sig och de individer som befinner sig i Sverige eller har koppling till Sverige, mot att människovärdet på detta sätt attackeras gång på gång.

2. *Barnperspektivet*

Skyddet för de brottsutsatta och deras familjer måste tillmätas en större vikt och detta i ett tidigare skede. Påtagliga ärenden påvisar myndigheternas bristfälliga förmåga att tillse skydd för den brottsutsattes familjesituation, i synnerhet barn, för att helt och fullt kunna ingå i en rättegång. Därför vädjar vi återigen om ett stärkt barnperspektiv och att vi i alla fall skall fråga den brottsutsatte om denne har barn och i så fall vart barnen befinner sig. Det krävs således en utökad hot- och riskbedömning samt beslut inför medverkan i rättsprocess om och hur den brottsutsatta kan få möjlighet att sätta barnen i säkerhet. Plattformen erfar att det i flertalet ärenden hade kunde undvikas att brottsutsatta förlorat barn – och eller andra familjemedlemmar till följd av medverkan i rättegång. Det skall aldrig behöv ske.

3. *Koppling till brottsutsattas legala status att vistas i Sverige*

En tredjedel av de utsatta som Plattformen mött under 2010–2014 har varit från tredjeländ. Detta betyder att de (1) befinner sig i en asylprocess eller (2) vistas som papperslösa i Sverige. Mot bakgrund av detta visar många av dessa en stor rädsla att vara i kontakt med myndigheter och/eller berätta sin historia med rädsla för repressalier eller konsekvens att blir återvisad till hemlandet eller pga. Dublin till första EU-landet där människohandel i många fall har påbörjats) Det åligger därmed en enorm utmaning att synkronisera vårt straffrättsliga och migrationsrättsliga system, hur kan och ska en brottsprocess och asylprocess vara av eller oavhängiga varandra? Lagen föreskriver tydligt att ett brott (vars påföljd är mer än 2 år fängelse) skall ges prioritet före asylprocessens utslag. Vår erfarenhet pekar på mycket stora utmaningar och bristfälligheter i dessa förfaranden.

Idag är människohandel ingen asylgrund i sig men det går att argumentera för humanitära skäl och likställas med tortyr. Plattformen emotser därför här ett klarläggande genom praxis och/eller utredning att människohandel är en form av tortyr (och där igenom skall tillmätas grund för asyl) och att det därför skall skrivas in för tillämpning vid asylrättsförfaranden.

Slutord

Mot bakgrund av ovanstående rekommendationer och kommentarer vill Plattformen återigen tacka för människohandelsutredningens digra arbete och genomsyrande syfte att stärka skyddet för utsatta för människohandel och andra former av utnyttjanden.

Det kan inte nog understrykas hur många utsatta som blir utsatta igen, de re-traffickeras och hamnar i olika former av ytterligare exploatering. Att kunna identifiera ett brottsoffer och lagföra ett brott är därmed även en mycket effektiv metod för att förebygga förnyade brott - om de följs upp med adekvat stöd och skydd även på lång sikt. På så vis ser Plattformen en kedja av insatser som på sikt kan leda till ett effektivare bekämpande av människohandel; fler identifieras och fler erbjuds stöd; vilket leder till fler ärenden som polisanmäls och kan utredas med bättre resultat; fler utbildade yrkesverksamma inom rättsprocessen som har en stärkt lagstiftning att gå efter kommer leda till fler fällande domar och därmed färre nya brottsoffer om de utsatta får det stöd och skydd de behöver för att inte hamna i förnyad utsatthet.

Plattformen vill slutligen också påtala att denna räckta av insatser som löper på varandra kräver en samordning och ett samarbete mellan aktörer nationellt och regionalt, mellan myndigheter och civilsamhälle. Här har vi idag en god grund i de aktörer som samarbetar och vi ser, med förbättrade verktyg som ett förstärkt straffrättsligt skydd innebär, stora möjligheter att tillsammans effektiva bekämpa människohandel och skydda människovärdet genom ett heltäckande stöd och skydd, som ges villkorslöst och utan diskriminering till alla offer för människohandel av alla former (samt deras medföljande barn).

**PLATTFORMEN
CIVILA SVERIGE MOT
MÄNNISKOHANDEL**

Detta remissvar har beretts av Ninna Mörner Samordnare för Plattformen Civila Sverige mot Människohandel) Madeleine Sundell (Nationell Samordnare mot Människohandel, Frälsningsarmén Sverige och Lettland) och Isabella Kim (jurist ECPAT Sverige) och avges för sammanslutningen Plattformen Civila Sverige mot Människohandel.

www.manniskohandel.se